

**Dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun”
komediyasının musiqisinin bir hissəsinin və Azərbaycan musiqi irsinin digər
nümunələrinin ermənilər tərəfindən mənimsənilməsi ilə bağlı birgə**

BƏYANAT

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” komediyasının musiqisinin bir hissəsi guya erməni bəstəkarı Arno Babacanyanın müəllifi olduğu “Vaqarşabat rəqsi” adı altında “Youtube” platformasında yerləşdirilmişdir. Sözügedən mənimsəmə halı haqlı olaraq Azərbaycan cəmiyyəti tərəfindən kütləvi etiraza səbəb olmuşdur.

Qeyd edilən məsələ ilə bağlı aşağıdakıları bildiririk:

1. Üzeyir Hacıbəyli “O olmasın, bu olsun” musiqili komediyasının (“Komediya”) musiqisini 1910-cu ildə, “Arşın mal alan” komediyasını isə 1913-cü ildə yazmışdır. Komediya 1913-cü il oktyabrın 25-də Bakıda H.Z.Tağıyev teatrında şəhnələşdirilmiş və ictimaiyyət tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Tamaşanın rejissoru Hüseyn Ərəblinski, dirijoru Müslim Maqomayev olmuşdur. İlk dəfə 1911-ci ildə səhnələşdirilmiş Üzeyir bəyin “O olmasın, bu olsun” komediyasının musiqisinin və librettosunun müəllifi olması ümumqəbul edilmiş faktdır, onu sübut edən çoxsaylı mənbələr, o cümlədən dövrə aid yazılar, tamaşa afişaları, not yazıları və s. sənədlər mövcuddur.

2. Komediyanın librettosu bir çox dillərə tərcümə olunaraq, komediya müxtəlif ölkələrin səhnələrində tamaşaya qoyulmuşdur.

3. Komediyanın əsasında 1956-cı ildə “Azərbaycanfilm” kinostudiyası tərəfindən eyniadlı film çəkilmişdir. Filmin ssenari müəllifi Sabit Rəhman, rejissoru Hüseyn Seyidzadə, musiqi redaktoru böyük Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirovdur.

4. Komediyanın ilk tamaşaya qoyulduğu, yəni kütləvi ifası tarixindən bu günədək əsərin bu və ya digər hissəsi ermənilər tərəfindən mənimsənilmiş və ifa edilmişdir. Həmin mənimsəmə hallarının bəziləri aşağıda sadalanmışdır:

- erməni bəstəkarı Arno Babacanyan komediyanın bir hissəsini 1982-ci ildə keçmiş SSRİ televiziyasında yayımlanan verilişlərin birində guya özünün müəllifi olduğu “Vaqarşabat rəqsi” adı altında ifa etmiş, həmin ifa sonradan “Youtube” platformasında yerləşdirilmişdir;

- Con Suyan (2009), Endryu Boldi (2016), Aida Avanesyan (2021), Marian Vartapetyan (2021), Raffi Besalyan (2021), Kristina Tokatliyan (2022), Hayk Melikyan və digərləri də komediyanın sözügedən hissəsini “erməni musiqisi” kimi ifa edərək, “Youtube” platformasında yerləşdirmişdir;

- vaxtilə “Soyuzmultfilm” studiyasında istehsal edilmiş “Pyos i kot” adlı cizgi filminə komediyanın məşhur hissəsi - Məşədi İbadın “Gəl xanım, gəl yanıma...” ariyası erməni musiqisi kimi təqdim edilmişdir. Filmin titrlərində bəstəkarın adı Karen Xaçaturyan olaraq qeyd edilmişdir. K.Xaçaturyanın törətdiyi plagiatçılıq faktı ilə bağlı 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Müəllif Hüquqları Agentliyi “Detskiy mir” teleşirkətinə bildiriş göndərərək, həmin cizgi filminin nümayişinin dayandırılmasını tələb etmişdir. Məsələ ilə bağlı sübutedici sənədlərlə birlikdə Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatına (ÜƏMT) etiraz məktubu da göndərilmişdir.

- 2011-ci ildə Rusiyanın “Mir” Dövlətlərarası televiziyasında Ermənistanla bağlı nümayiş etdirilən sənədli filmə erməni bəstəkarı Komitas (Soqomon Soqomonyan) tərəfindən işlənmiş “Eranqi” adlı əsərdən istifadə olunmuşdur. Erməni rəqsi kimi təqdim edilən bu “əsər” də “O olmasın, bu olsun”un Arno Babacanyan tərəfindən mənimsənilərək “Vaqarşabat rəqsi” adı altında təqdim edilən hissəsi ilə eynilik təşkil edir.

5. Üzeyir Hacıbəylinin əsərlərinin ermənilər tərəfindən mənimsənilməsi tək-cə "O olmasın, bu olsun" ilə məhdudlaşmamışdır:

- 1915-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettası guya səhvən "erməni operettası" kimi təqdim olunmuş, bununla bu operettanın mənimsənilməsinin əsası qoyulmuşdur;

- SSRİ dövründə "Arşın mal alan" ermənilər tərəfindən tamaşaya qoyularkən bilərəkdən müəllifin adı göstərilməmiş, titrlərdə yalnız erməni ifaçıların adları qeyd edilmişdir;

- 1980-ci illərdə Arno Babacanyan SSRİ mərkəzi televiziyaşının verilişlərinin birində çıxış edərkən Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettasının "kökləri"ni Qarabağın hansısa erməni kəndlərindən birində oxunan melodiyalarda "tapmış" və bununla da dolayısı yolla böyük Azərbaycan bəstəkarını plagiatçılıqda günahlandırmağa cəhd edərkən, əslində özünə haqq qazandırmağa çalışıb, "Vaqarşabat rəqsi"nin melodiyasının Üzeyir bəydən yox, guya erməni xalq musiqisindən götürüldüyünə işarə etmişdir.

6. Ermənilərin Azərbaycan musiqi irsini mənimsəməsi yalnız Üzeyir Hacıbəylinin əsərləri ilə məhdudlaşmamış və ya onun əsərləri ilə başlamamışdır. Ermənilər 17-18-ci əsrlərdən başlayaraq Azərbaycan xalqının mədəni irsini, o cümlədən musiqi irsini sistemli və davamlı şəkildə mənimsəmiş və özünüküləşdirmiş, bu gün də davam edən və Azərbaycan ictimaiyyətinə məlum olan plagiatçılıq halları ermənilərin sistemli mənimsəmə siyasətinin bir parçası və üzde görünən hissəsidir. Buna misal olaraq aşağıdakı faktları qeyd edirik:

- 1925-ci ildə İrəvanda Elm və İncəsənət İnstitutu yanında yaradılan, xalq musiqisi və folklorunun toplanması və öyrənilməsi ilə məşğul olan xüsusi bölmənin əsas məqsədi məhz Qərbi Azərbaycan torpaqlarında xalq musiqimizi və rəqslərimizi nota almaq olmuşdur. Bu bölməyə ermənilər tərəfindən çoxsəsli klassik erməni musiqisinin banisi kimi təqdim edilən S.Komitasın şagirdi S.Məlikyan rəhbərlik edirdi.

- Sözügedən Komitas uzun müddət bəstəkar kimi yox, etnoqraf kimi tanınmışdır. 1959-cu ildə nəşr edilmiş "Ensiklopedik musiqili lüğət"dən göründüyü kimi, Komitas Üzeyir Hacıbəylinin musiqisinin mənimsənilməsi nümunəsi olan "Erangi" rəqsi də daxil olmaqla üç mindən artıq musiqi əsərini nota köçürmüşdür. Hazırda həmin əsərlərdən 500-ə yaxını məlumdur, həmin əsərlərin böyük qismi Azərbaycan musiqisidir.

- Komitas tərəfindən nota köçürülmüş Azərbaycan musiqi irsi nümunələrindən biri "Yes keza tesa" adı altında erməni xalq mahnısı kimi təqdim edilmiş Azərbaycan xalq mahnısı "Sarı gəlin"dir ("Etnoqrafik toplusu", c.1, № 56). Digər mahnılar sırasında "Sarı gəlin" Azərbaycan xalq mahnısı da S.Məlikyan tərəfindən Komitasın "Etnoqrafik toplusu"nda şərhle nəşr olunub. Bu toplusu sonralar SSRİ xalqları musiqisi tarixində (1, 1970) bəstəkar K.Zaxaryanın işləməsində (təxminən 30-cu illərdə) verilmişdir.

- Matenadaran və Ermənistanın digər arxivlərində saxlanılan 17-19-cu əsrlərə aid erməni əlyazmalarında qədim Azərbaycan mahnıları və havalarına geniş rast gəlinir. Qərbi Azərbaycan torpaqlarına yerləşdikdən dərhal sonra ermənilər Azərbaycan folkloru nümunələrini kütləvi şəkildə toplamağa, erməni əlifbasının transkripsiyasında yazmağa, erməni dilinə tərcümə etməyə, arxivlərdə saxlamağa, nəşr etməyə, gündəlik həyatda geniş istifadə etməyə başlamışlar. Beləliklə, həmin əsərlər ermənilərin "milli" mədəniyyət nümunələri kimi təqdim edilməyə başlanılmışdır. Buna misal R.Boyaçyan tərəfindən toplanmış və A.Seriyeks tərəfindən çapa hazırlanmış "Erməni xalq nəğmələri" kitabının Paris nəşridir.

- Azərbaycan milli irsini, xüsusilə də musiqi irsini sistemli mənimsəmələrini dərinləşdirmək və əsaslandırmaq məqsədilə erməni müəlliflər mövcud olmayan mənbələr uydurur, növbəti "əsər"də həmin uydurma mənbəyə istinad edərək, "istinadlar zənciri" yaradırdı. Bu plagiatçılıq texnikasından istifadə bu gün də davam etməkdədir.

7. Ermənilərin törətdiyi kütləvi plagiat özləri və digər müəlliflər tərəfindən etiraf edilmişdir:

- 19-cu əsrin məşhur erməni xadimlərindən biri olan M.Nalbandyan yazırdı ki, erməni "...melodiya və havalarının çoxu türklərdən [azərbaycanlılardan] götürülmüşdür. Mən ermənilərin yaşadığı çox yerlərdə olmuşam. Həmişə təmiz ermənicə olan bir şey eşitmək istəmişəm. Təəssüf ki, bu günədək mən buna nail olmamışam! Düşünürəm ki, bizim musiqi alətlərinin adları: saz, santur, kaman - hamısı türkcədir" ("Qədim şeirlər və mahnılar haqqında", Əsərlərinin tam külliyyatı, c. 1).

- Məşhur ədəbiyyatşünas S.Palasyan 1868-ci ildə özünün "Erməni melodiyaları" kitabında etiraf etmişdir ki, "...ümumiyyətlə, biz hansı xalqın təsiri altında oluruqsa, onun mahnılarını da özümüzünkü hesab edirik..."

- X. Abovyan "...ermənilər ancaq türkcə (azərbaycanca) oxuyurlar", çünki "ermənilərin mahnı ilə dastanları yoxdur", A. Brutyan "ən məşhur erməni muğam ifaçıları Bakıdan və Şuşadan çıxmışlar", Q. Ağayan isə "bu dil (Azərbaycan) ermənilər üçün doğma kimidir. Məhz buna görə də biz azərbaycanca oxuyuruq" cümlələrində plagiatçılıq siyasətini etiraf etmişlər.

- A.Koroşsenko "Şərq, daha çox Qafqaz musiqisi üzərində müşahidələr" əsərində yazırdı ki, "...ermənilərin özlərinin xalq musiqisi yoxdur" ("Moskva xəbərləri", 1896). Sovet dövründə xalq musiqisinin toplanması və yazıya köçürülməsi ilə məşğul olmuş erməni bəstəkarı və musiqişünası Sp.Melikyan da Koroşsenko ilə həmfikir idi.

- M.Muradyan və Q. Tiqrانovun da redaksiya heyətinə daxil olduğu "SSRİ xalqları musiqisinin tarixi"ndə (Moskva, 1970) qeyd edilmişdir: "O, [xalq musiqisini toplamaq və yazmaq məqsədi ilə], ekspedisiya işlərində müntəzəm iştirak edərək, əsl xalq mahnılarını aşkar edib qələmə alarkən erməni xalq musiqisinin orijinallığını, özünəməxsusluğunu inkar etdi". Məhz bu səbəbdən M.Muradyan "XIX-XX əsrlərdə erməni-rus musiqi əlaqələri tarixindən" əsərində Sp.Melikyanın fikrini əsaslandıran "təsir nəzəriyyəsi"ni kəskin tənqid etmişdir, çünki bu nəzəriyyəyə əsasən, "erməni musiqisi müxtəlif mədəniyyətlərin təsirinin nizamsız yığımindən ibarətdir".

8. Azərbaycan mədəni irsi mədəniyyət və əqli mülkiyyət qanunvericiliyi ilə qorunmaqdadır. Azərbaycan mədəni irsinin ictimai varidat olmuş ən görkəmli nümunələri, o cümlədən Üzeyir bəy Hacıbəylinin əsərləri Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il 7 may tarixli 211 sayılı Qərarı ilə dövlət varidatı elan edilmiş və onlardan istifadə xüsusi qaydalara əməl etməklə, mümkündür. Dövlət varidatı elan edilmiş əsərlərin müəlliflərinin, o cümlədən Üzeyir bəyin müəlliflik hüquqları pozulduqda, onun vərəsələri ilə bərabər Əqli Mülkiyyət Agentliyi həmin hüquqların bərpası məqsədilə məhkəmə iddiası qaldırmaq hüququ əldə etmişdir.

9. Azərbaycan mədəni irsinin, o cümlədən xalq mahnılarının və rəqslərinin, bəstəkar əsərlərinin oğurlanması faktlarının toplanması, sistemləşdirilməsi və ictimailəşdirilməsi, habelə bu cür plagiatçılıq hallarının azaldılması məqsədilə preventiv tədbirlərin həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinin və Əqli Mülkiyyət Agentliyinin fəaliyyətlərinin prioritet istiqamətlərindən biri olmuşdur. Belə ki,

- Kütləvi mənimsəmə və plagiatçılıq faktlarını sübut etmək üçün Əqli Mülkiyyət Agentliyi erməni və xarici mənbələr əsasında Azərbaycan, ingilis, rus və rumın dillərində "Erməni yadelli nağılları" kitabını, habelə "Gəldim, gördüm, mənimsədim...", "Erməni tarixi uydurmalarının tarixinə giriş", "Erməniçilik uydurmaları digər xalqların hüquqlarına xələl gətirir", "Erməni müəlliflərinin kitablarındakı uydurmalara "müəlliflik hüququ" və s. kitablarını nəşr etmiş və Azərbaycanın xarici ölkələrdəki diplomatik nümayəndəlikləri vasitəsi ilə yaymışdır.

- Mədəniyyət Nazirliyinin erməni lobbisinin ən güclü olduğu ölkələrdən biri olan Fransanın "Mezzo" kanalı ilə bağladığı müqaviləyə əsasən həyata keçirdiyi bir neçə irimiqyaslı layihə çərçivəsində Üzeyir Hacıbəylinin, Fikrət Əmirovun, Qara Qarayevin, Hacı Xanməmmədovun, Arif Məlikovun və digər görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri məşhur konsert salonlarında dünya şöhrətli solist və orkestrlər tərəfindən Azərbaycan musiqisi kimi ifa olunmuşdur. Həmin layihələr "Mezzo" telekanalı tərəfindən lentə alınaraq 5 il ərzində müxtəlif vaxtlarda bütün dünyaya yayımlanacaqdır.

- Bundan əlavə ölkəmizin xaricdə fəaliyyət göstərən səfirlikləri, mədəniyyət mərkəzləri ilə birgə layihələr hazırlanır. Keçirilən tədbirlərdə Azərbaycan musiqisi haqqında məlumatlar verilərək konsert proqramında səsləndirilir.

- Əqli Mülkiyyət Agentliyi erməni plagiatçılığı ilə bağlı BMT-nin əqli mülkiyyət sahəsində ixtisaslaşmış qurumu olan və 190-dan artıq dövlətin üzv olduğu Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatına çoxsaylı müraciətlər ünvanlamışdır. Bu müraciətlər mütəxəssis rəyləri, sübutedici sənədlər və tarixi mənbələr əsasında tərtib edilmişdir.

Qeyd edilənlərlə baęlı bəyan edirik ki, BMT üzvü olan Ermənistan Respublikası iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələr vasitəsilə əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması ilə baęlı üzərinə götürdüyü çoxsaylı vəzifə və öhdəliklərini yerinə yetirmir, digər məsələlərdə olduğu kimi, əqli mülkiyyət sahəsində də beynəlxalq hüquq normalarını kobud şəkildə pozmaqda davam edir.

Ermənistan Respublikasının müvafiq dövlət orqanlarından Üzeyir Hacıbəylinin "O olmasın, bu olsun" və "Arşın mal alan" əsərlərinin yuxarıda qeyd edilən mənimsənilmə hallarının aradan qaldırılmasını, Üzeyir Hacıbəylinin müəllif hüquqlarının bərpa edilməsini, habelə Ermənistan Respublikasının ərazisində və ya onun subyektləri tərəfindən Azərbaycan mədəni irsi, xüsusilə də musiqi irsi nümunələrinin kütləvi şəkildə mənimsənilməsi hallarını təcili surətdə araşdırmaęı və aradan qaldırmaęı, beynəlxalq hüquqa və daxili milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq məsuliyyətə cəlb etməyi, görülmüş tədbirlər barədə ÜƏMT-yə məlumat verməyi tələb edirik.
